

Snalaženje u digitalnom prostoru: Unapređenje digitalnih prava u Srbiji

Autor:
Tijana Uzelac

Urednik:
Kalina Simić

Izdavač:
BIRN

■ Rezime

Ovaj izveštaj koji je u julu mesecu 2025. Godine sačinila BIRN Srbija uz pomoć drugih organizacija civilnog društva (OCD), osvetljava ozbiljna kršenja digitalnih prava u Srbiji, otkrivajući zabrinjavajuće obrasce ciljanih napada na novinare, aktiviste i građane, naročito u periodima političkih previranja. Političke krize povećale su i učestalost i ozbiljnost ovih zloupotreba. Duboko polarizovana društvena i politička klima, u kombinaciji sa taktikama zastrašivanja i neadekvatnim pravnim garancijama, stvorila je okruženje koje omogućava agresiju prema onima koji brane javni interes. Pored toga, široko rasprostranjena upotreba manipulativnih medijskih strategija dodatno podriva slobodu izražavanja i produbljuje ove pretnje.

■ Analiza konteksta i ciljevi

U 2025. godini Srbija prolazi kroz duboke društvene i političke potrese. Periodi protesta često su obeleženi porastom napada na građane, novinare i aktiviste, kako u onlajn, tako i u oflajn prostoru, što ukazuje na alarmantan nedostatak zaštite za one koji se zalažu za slobodu izražavanja i mirno okupljanje. Takve krize stvaraju neprijateljsko okruženje u kojem se represija pojačava, a demokratski principi sve više podrivaju.

Od kraja 2024. godine širom zemlje traju masovni protesti i studentske blokade. Povod za proteste bila je tragična nesreća – urušavanje nadstrešnice na železničkoj stanici u Novom Sadu, u kojoj je stradalo 16 ljudi. Ovi protesti prerasli su u dugotrajan i široko rasprostranjen pokret. Demonstranti zahtevaju transparentnu istragu, objavljivanje zvanične dokumentacije i širu odgovornost državnih institucija. Pored toga, traže i sistemske reforme, naročito u oblasti vladavine prava, borbe protiv korupcije i zaštite građanskih sloboda. U poslednje vreme se sve češće priča i o zahtevu za održavanje fer izbora.

U već polarizovanom i duboko podeljenom društvu, akteri civilnog društva, posebno aktivisti i mladi, snose najveći teret sve represivnijih taktika vlasti. Pokušaji vlasti da utišaju kritiku manifestuju se kroz javne kampanje blaćenja, ograničavanja kretanja i okupljanja, kao i digitalni nadzor. Ove mere dodatno su oslabile već narušena ljudska prava i podrile osnovne slobode kako u fizičkom, tako i u digitalnom prostoru.

Zabeleženi su brojni napadi na studente, građane i aktiviste koji učestvuju u protestima. Ove osobe, koje su izašle na ulice kako bi izrazile nezadovoljstvo vladajućim političkim strukturama, postale su mete direktnih verbalnih napada predstavnika vlasti, koji su koristili provladine medije da ih javno vređaju i diskredituju.

Građani, aktivisti i novinari sistematski su napadani od strane provladinih medija, koji često objavljuju njihova imena, privatne podatke i fotografije bez njihove saglasnosti. U pojedinim slučajevima, identiteti i slike studenata i drugih demonstranata emitovani su na nacionalnoj televiziji, izlažući ih javnoj osudi. Nacionalni emiteri koristili su svoje platforme kako bi stigmatizovali i delegitimizovali učesnike protesta, predstavljajući ih kao neprijatelje države. Istovremeno, iste te osobe suočavaju se sa policijskom brutalnošću na ulicama, uključujući fizičko nasilje i proizvoljna hapšenja tokom demonstracija. Ni novinari koji izveštavaju sa protesta nisu pošteđeni, budući da su medijske ekipe redovno izložene zastrašivanju i agresiji u toku izveštavanja na terenu.

BIRN je zabeležio 183 slučaja kršenja prava u digitalnom prostoru u periodu od septembra 2024. do juna 2025. godine, prema [BIRD bazi podataka](#) za monitoring koja je deo projekta „[Izveštavanje o digitalnim pravima i slobodama](#)“. Ovo predstavlja dosad nezabeležen broj kršenja digitalnih prava u Srbiji.

Zabrinjavajuća je činjenica da su u 80% slučajeva mete digitalnih napada bili novinari, aktivisti i građani. Treba napomenuti da broj napada na ove ciljne grupe raste tokom perioda političkih kriza

i protesta koji su obeležili prvu polovinu godine u Srbiji. Građani, novinari, aktivisti i organizacije civilnog društva sve češće su izloženi verbalnim pretnjama, zastrašivanju i fizičkom nasilju.

Ove grupe, koje deluju kao branioci javnog interesa i čuvari demokratskih principa, suočavaju se sa povećanim rizicima upravo zbog svog društvenog i političkog angažovanja. Njihova ključna uloga u pozivanju vlasti na odgovornost često ih izlaže različitim oblicima pritiska, čime se podriva njihova bezbednost i sloboda.

Postoji značajna disproporcija kada su u pitanju napadi na političare, političke stranke i državne institucije, koji su retko bili mete digitalnih napada.

[NUNS](#) je zabeležio više od 130 napada na novinare od početka 2025. godine do objavljivanja ovog izveštaja, uključujući 79 prijavljenih slučajeva pritisaka, 34 verbalne pretnje i 19 fizičkih napada na novinare.

According to a report of the organization Civic Initiatives (Građanske inicijative) on the state of civil society, violations of the right to freedom of assembly and acts of intimidation by authorities ahead of protests have become routine. The report highlights that citizens are often warned they could face criminal or misdemeanor charges for participating in public gatherings. In some cases, police officers have reportedly visited the homes of protest organizers and potential participants, issuing verbal warnings that they would be prosecuted and punished if they attend.

Prema izveštaju organizacije Građanske inicijative o stanju civilnog društva, kršenja prava na slobodu okupljanja i akti zastrašivanja od strane vlasti uoči protesta postali su uobičajena praksa. U izveštaju se ističe da se građani često upozoravaju da bi mogli snositi krivičnu ili prekršajnu odgovornost ukoliko učestvuju na javnim okupljanjima. U pojedinim slučajevima, policijski službenici su navodno posećivali domove organizatora protesta i potencijalnih učesnika, izdajući im verbalna upozorenja da će biti procesuirani i kažnjeni ukoliko prisustvuju.

Porast u broju napada, pretnji i pritisaka dodatno podstiče polarizovana društvena klima, ograničene medijske slobode i sve autoritarniji sistem u kojem se novinari, aktivisti i angažovani građani rutinski predstavljaju kao legitimne mete. Ugrožavanje bezbednosti novinara može dovesti do cenzure i autocenzure, čime se ugrožava kvalitet javnog informisanja, nezavisnost medija i sloboda izražavanja.

Evidentan je nedostatak adekvatnog odgovora na ovakve vrste napada i pretnji. Ulaganje u mere zaštite često predstavlja značajan finansijski teret, naročito za pojedince i organizacije koje već posluju sa ograničenim resursima. Pored toga, postoji nedostatak kulture dijaloga o ovim incidentima, kao i odsustvo internih protokola ili institucionalnih mehanizama za efikasan odgovor.

■ **OCD o digitalnim pravima u Srbiji danas**

U junu 2025. godine održana je diskusija među članicama Mreže za digitalna prava u Jugoistočnoj Evropi ([SEE Digital Rights Network](#)), kojoj su prisustvovali predstavnici organizacija BIRN Srbija, A 11, Komitet za ljudska prava Niš, Civil Rights Defenders, CRTA, Da se zna, Atina, Partners Serbia, Inicijativa mladih za ljudska prava i SHARE fondacija. Razgovoru su doprineli i predstavnici drugih relevantnih organizacija: Novosadske novinarske škole, Centra E8, lista Danas, Komiteta za ljudska prava Niš, Fake News Tragača i Zoomera.

Učesnici su se složili da su u aktuelnom političkom kontekstu Srbije digitalna prava pod ozbiljnim pritiskom i da se njihovo stanje kontinuirano pogoršava. SLAPP tužbe (strateške tužbe protiv učešća javnosti) postaju sve učestalije i koriste se za zastrašivanje i iscrpljivanje novinara, aktivista i organizacija civilnog društva. Istovremeno se beleži veliki broj curenja ličnih podataka i njihove

zloupotrebe, uz intenzivno tabloidno objavljivanje privatnih informacija, koje prolazi nekažnjeno i bez ikakvih institucionalnih sankcija.

Kršnja digitalnih prava ne ostaju ograničena samo na onlajn prostor, već se često preliju u fizičke pretnje i napade, naročito usmerene ka ranjivim društvenim grupama: studentima, ženama, pripadnicima LGBTQ+ zajednice, novinarima i aktivistima. Reč je o hibridnim oblicima napada koji kombinuju digitalno nasilje, govor mržnje i fizičku represiju.

Mehanizmi zaštite i prijavljivanja, poput policije, tužilaštva i velikih tehnoloških platformi (Meta, TikTok), pokazali su se kao neefikasni. Prijave često ostaju bez odgovora, dok pojedine javne institucije, umesto da smire tenzije, dodatno podgrevaju atmosferu neprijateljstva svojim izjavama i delovanjem.

Particular concern is raised by the spread of hate speech and direct threats on social networks, with TikTok standing out as a platform where this phenomenon is especially pronounced. The lack of capacity of major platforms to adequately moderate content in the Serbian language further worsens the situation. At the same time, increasing attention is drawn to the dangers posed by advances in deepfake technology, as it opens doors to new, sophisticated forms of manipulation and discrediting of individuals.

Posebnu zabrinutost izaziva širenje govora mržnje i direktnih pretnji na društvenim mrežama, pri čemu se TikTok izdvaja kao platforma na kojoj je ovaj fenomen posebno izražen. Nedostatak kapaciteta velikih platformi da adekvatno moderiraju sadržaj na srpskom jeziku dodatno pogoršava situaciju. Istovremeno se sve više pažnje posvećuje opasnostima koje donosi razvoj deepfake tehnologije, jer otvara mogućnosti za nove, sofisticirane oblike manipulacije i diskreditacije pojedinaca.

Učesnici diskusije ukazali su na niz konkretnih problema koji dodatno otežavaju zaštitu digitalnih prava u Srbiji. Pre svega, istakli su potpuni izostanak sankcija za tabloide koji otkrivaju i zloupotrebljavaju privatne podatke građana bez ikakvih posledica. Iako su takve radnje protivzakonite, izostaje reakcija regulatornih tela ili pravosuđa.

Izražena je snažna frustracija zbog inertnosti policije i tužilaštva, koji ne reaguju na prijave digitalnog nasilja. Učesnici su istakli da takav pristup obeshrabruje žrtve da uopšte prijavljuju napade.

Drugi važan problem predstavlja loša komunikacija sa velikim tehnološkim platformama, koje ignorišu većinu korisničkih prijava iz Srbije.

Dodatno, država je previše fokusirana na stalne izmene zakona i politika čija realizacija u praksi izostaje, što je opisano kao „beskonačan ciklus promena bez efekta“. U međuvremenu, društvene mreže ostaju preplavljene govorom mržnje i pretnjama, bez ozbiljnog nadzora ili moderacije sadržaja.

■ Mehanizmi zaštite

Ipak, postoje određeni mehanizmi zaštite koji su dostupni novinarima, aktivistima i građanima.

Zakon o informacionoj bezbednosti uspostavio je Nacionalni centar za prevenciju bezbednosnih rizika u informaciono-komunikacionim sistemima (Nacionalni CERT), koji pruža pomoć u identifikovanju i sprečavanju pretnji, kao i u komunikaciji sa nadležnim institucijama. Zakonom je takođe predviđeno osnivanje nacionalnih CERT timova, pored 23 specijalizovana CERT-a.

Takođe, uspostavljeni su i specifični mehanizmi zaštite, poput Stalne radne grupe za bezbednost novinara, koja od 2021. godine omogućava SOS telefonsku liniju za novinare čija je bezbednost ugrožena.

Organizacije koje pomažu novinarima takođe obezbeđuju mehanizme zaštite za njih. Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) vodi bazu podataka o napadima na novinare širom Srbije od 2008. godine. Pored toga, u Srbiji postoje i druge organizacije, poput Udruženja novinara Srbije (UNS), Nezavisnog društva novinara Vojvodine (NDNV) i Asocijacije lokalnih nezavisnih medija (Lokal pres), koje pružaju podršku novinarima.

Kada je reč o aktivistima i građanima, mehanizmi zaštite koji su im dostupni u slučajevima napada i pretnji, uključuju angažman organizacija civilnog društva koje pružaju pomoć, poput Komiteta pravnika za ljudska prava (YUCOM), ili Građanskih inicijativa koje imaju za cilj jačanje civilnog društva, podršku aktivnom građanstvu, promociju demokratskih vrednosti i iniciranje odgovornog institucionalnog delovanja.

U slučajevima nasilja nad ovim ciljnim grupama, ugroženi se mogu obratiti Javnom tužilaštvu i podneti krivičnu prijavu.

■ Preporuke i dalji koraci

Prema analizi digitalnog okruženja u Srbiji, tim za monitoring BIRN-a, u saradnji sa mrežom SEE Digital Rights Network i drugim OCD, predlaže sledeće mere koje bi omogućile optimalnu zaštitu digitalnih i ljudskih prava.

— Hitne mere

Ova kategorija obuhvata mere koje je potrebno odmah sprovesti kako bi se rešila najaktuelnija pitanja, poput osnovnih digitalnih prava novinara, aktivista i građana kao najugroženijih grupa:

- Tužilaštvo treba da vodi istrage o krivičnim delima počinjenim u onlajn prostoru. Potrebno je jačanje kapaciteta tužilaca i sudova za brzo i efikasno rešavanje slučajeva.
- Mediji bi trebalo aktivno i transparentno da izveštavaju o napadima na aktiviste i novinare, da prate učestalost tih napada i dokumentuju posledice koje takvi napadi imaju na živote pojedinaca koji su žrtve digitalnog nasilja. Neophodno je sankcionisanje tabloida i drugih izvora koji objavljuju lične podatke bez saglasnosti.
- Mediji povezani sa vlašću koji krše pravo građana na privatnost, šire mržnju i netoleranciju, targetiraju političke protivnike ili namerno plasiraju dezinformacije i lažne vesti ne bi trebalo da dobijaju javna sredstva kroz državne konkurse.
- Uspostavljanje stalnih kanala komunikacije sa predstavnicima platformi kao što su Meta (Facebook, Instagram) i TikTok, uključujući imenovanje lokalnih kontakt osoba. Prilagođavanje alata za prijavljivanje jeziku i zakonima Srbije, s obzirom na to da postojeći mehanizmi prijavljivanja nisu efikasni niti razumljivi.
- Organizacije civilnog društva (OCD) trebalo bi da vode redovnu i aktivnu bazu podataka o napadima na aktiviste i građane, kategorizovanu prema vrsti napada. Potrebno je veće umrežavanje među OCD kako bi se izbeglo preklapanje napora i zajednički uticalo na institucije.
- OCD treba da edukuju građane (posebno mlade i roditelje) o digitalnim pravima, bezbednosti na internetu i mehanizmima zaštite.
- Javni funkcioneri i političari treba da se uzdrže od ponašanja i govora koji podstiču pretnje po bezbednost novinara, aktivista i građana, kako bi se sprečilo ohrabrivanje nasilja u onlajn prostoru.
- Javni funkcioneri treba javno da osude napade i pretnje usmerene protiv novinara, aktivista i građana i da stvore povoljnije okruženje za slobodu izražavanja i slobodu okupljanja.

- Vlada treba da edukuje novinare, aktiviste i građane o postojećim mehanizmima zaštite bezbednosti i pravima koja imaju prema zakonu, podstičući ih da koriste te mehanizme i ostvaruju svoja prava.
- Uspostavljanje lokalnih službenika u policijskim stanicama obučenih za postupanje u slučajevima digitalnog nasilja i govora mržnje. Obuka i senzibilizacija policijskih i pravosudnih organa za prepoznavanje digitalnih oblika nasilja.

— Srednjoročne mere

Srednjoročne mere su izuzetno važne za dugoročnu primenu i zahtevaju više vremena i posvećen, dugotrajan rad kako bi dale rezultate:

- Jačanje saradnje između novinarskih udruženja, OCD i državnog tehnološkog sektora radi adekvatnog odgovora na onlajn napade.
- Vlada Srbije treba da uskladi zakone i propise sa zakonodavstvom EU kako bi omogućila zaštitu i pravne garancije prava građana u digitalnom prostoru i obezbedila efikasne pravne mehanizme u slučajevima kršenja digitalnih prava.
- Vlada treba da uskladi domaće zakonodavstvo sa novim propisima EU, Zakonom o digitalnim uslugama (DSA) i Zakonom o digitalnim tržištima (DMA), kako bi doprinela stvaranju bezbednijeg digitalnog prostora.
- Vlada treba da pokrene izmene Zakona o informacionoj bezbednosti u skladu sa aktuelnom situacijom u zemlji.
- Redakcije bi trebalo da uspostave jasne protokole koji se odnose na bezbednost novinara u onlajn okruženju.
- Organizacije civilnog društva trebalo bi aktivno da učestvuju u edukaciji aktivista i građana o njihovim pravima, podstičući ih da ta prava adekvatno koriste.
- Vlada Srbije i nadležni organi treba da obezbede resurse i obuku za tužioce kako bi se omogućila nezavisna i efikasna istraga i procesuiranje kršenja digitalnih prava.

— Dugoročni ciljevi

Ciljevi u okviru dugoročne urgencije često zahtevaju pažljivo planiranje, posvećenost i kontinuirani rad:

- Vlada bi trebalo da poveća finansijsku podršku organizacijama civilnog društva i organizacijama koje imaju ključnu ulogu u razvoju, oblikovanju i sprovođenju demokratskih principa.
- Vlada bi trebalo da podstiče novinare, građane i aktiviste na aktivno građanstvo i ostvarivanje svojih građanskih prava.
- Vlada treba da obezbedi prostor za slobodu izražavanja i slobodu okupljanja. Takođe, treba da garantuje bezbednost i sigurnost svih učesnika u javnom prostoru.

— Hitnost i značaj

Hitnost rešavanja problema kršenja digitalnih prava u Srbiji dodatno je naglašena alarmantnim podacima prikazanim u ovom izveštaju. Povećanje ciljano usmerenih napada na novinare, aktiviste i građane tokom perioda političkih nemira ne ugrožava samo individualne slobode, već utiče i na same temelje demokratije.

Sprovođenjem preporučenih mera mogu se očekivati značajne pozitivne promene u društvu. Na primer, intenziviranje kampanja javnog informisanja o postojećim pravnim zaštitama za novinare

i aktiviste može osnažiti ove pojedince. Ukoliko organizacije civilnog društva aktivno promovišu znanje o mehanizmima zaštite, doći će do veće upotrebe tih resursa, što će povećati osećaj sigurnosti među onima koji se zalažu za javni interes. Pored toga, javna osuda napada od strane zvaničnika mogla bi doprineti stvaranju respektabilnijeg i otvorenijeg političkog diskursa, podstičući šire građansko učešće.

Adresiranje ovih kršenja nije samo pitanje trenutnog odgovora; ono donosi dugoročne društvene koristi. Bezbednije okruženje za novinare i aktiviste neguje slobodu izražavanja, razvija kulturu odgovornosti i pretvara javni diskurs u robusniju i konstruktivniju platformu.

Preporuke iz ovog izveštaja posebno su važne za državne zvaničnike i kreatore društvenih politika, koji imaju ovlašćenja da sprovode zakonodavne reforme. One su takođe ključne za organizacije civilnog društva, koje imaju centralnu ulogu u praćenju kršenja digitalnih prava i zagovaranju prava žrtava. I sami građani moraju biti svesni svoje uloge u pozivanju zvaničnika na odgovornost i osiguravanju poštovanja sopstvenih prava.

Zaključno, značaj i hitnost preduzimanja odlučnih mera za zaštitu digitalnih prava mogu doprineti zdravijem civilnom društvu, povećanom poverenju u javne institucije i snažnijoj vladavini prava.

Bibliografija

Građanske inicijative. „Publikacije.“ Dostupno na: <https://www.gradjanske.org/publikacije/>.

NUNS. „Napadi na novinare.“ Dostupno na: <https://bazenuns.rs/srpski/napadi-na-novinare>.

NUNS. „Bezbednost novinara u digitalnom okruženju.“ Dostupno na: <https://en.nuns.rs/media/2023/07/Bezbednost-novinara-u-digitalnom-okruzenju.pdf>

